

Μουτσάνας Ελευθέριος Παιδίατρος

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Η συμπεριφορά οριοθετείται δύσκολα ως «φυσιολογική» ή «προβληματική» λόγω έλλειψης παραδεκτών αντικειμενικών κριτηρίων για την εκτίμησή της και κρίνεται ανάλογα με το εάν ανταποκρίνεται στο κοινωνικοπολιτιστικό επίπεδο της κοινωνίας και το αναπτυξιακό επίπεδο του ατόμου που την επιδεικνύει.

Επειδή κάθε μορφή συμπεριφοράς έχει και διαφορετική σημασία στις διάφορες ηλικίες, βασική προϋπόθεση για να προσδιορίσουμε ως προβληματική μια συμπεριφορά και να την κατανοήσουμε καλύτερα είναι η γνώση της αναμενόμενης συμπεριφοράς σε κάθε αναπτυξιακό στάδιο. Κάτι που είναι φυσιολογικό για μια ηλικία, παύει να είναι φυσιολογικό αν συνεχίζει να εμφανίζεται σε μεγαλύτερη ηλικία. Για παράδειγμα, ο θηλασμός του δακτύλου ή η χρήση της πιπίλας, που θεωρείται φυσιολογική συμπεριφορά στα παιδιά μέχρι την ηλικία των 3-3½ χρονών, από εκεί και μετά θεωρείται προβληματική και μπορεί να σημαίνει συναισθηματική στέρηση. Άλλο παράδειγμα αποτελεί η ανυπακοή και η επιθετικότητα της νηπιακής ηλικίας, που οφείλονται στην ανωριμότητα και τη μη επίτευξη αυτοελέγχου. Θεωρούνται φυσιολογικές συμπεριφορές σε αυτή την ηλικία, αλλά δεν ισχύει το ίδιο όταν συνεχίζουν να υπάρχουν καθώς το παιδί μεγαλώνει.

Για τους περισσότερους ανθρώπους μια συμπεριφορά θεωρείται φυσιολογική και γίνεται αποδεκτή αν είναι συνηθισμένη, αν δηλαδή συμφωνεί με τη συμπεριφορά των πολλών. Το παιδί θεωρείται «προβληματικό», όταν αποτυγχάνει να συμπεριφερθεί σύμφωνα με τα γενικά πρότυπα συναισθηματικής, γνωστικής, κοινωνικής και ηθικής συμπεριφοράς της κοινωνίας στην οποία ζει, έτσι ώστε να επιτύχει την ομαλή του ένταξη σε αυτή. Τα κριτήρια, δηλαδή, που χρησιμοποιεί η κοινωνία για να ορίσει τι είναι φυσιολογικό ή προβληματικό, είναι στατιστικά και γι' αυτό μια μορφή συμπεριφοράς θεωρείται φυσιολογική ανάλογα με το πόσο αυτή είναι αντίστοιχη προς τον τρόπο που φέρεται το κοινωνικό σύνολο. Πολλές φορές τα συμπτώματα μιας διαταραχής αποτελούν ακραίες εκδηλώσεις μορφών συμπεριφοράς οι οποίες, σε μικρότερη ένταση και συχνότητα, μπορούν να θεωρηθούν φυσιολογικές (Π.χ. από την επιθετικότητα της νηπιακής ηλικίας έως την εναντιωτική προκλητική διαταραχή και τη διαταραχή διαγωγής υπάρχει μια κλιμάκωση στα εμφανιζόμενα συμπτώματα που κάνουν τη συμπεριφορά όλο και περισσότερο διαταραγμένη). Η διάκριση, δηλαδή,

ανάμεσα στη φυσιολογική και στην παθολογική συμπεριφορά είναι και θέμα έντασης, δηλαδή εξαρτάται από το μέγεθος του προβλήματος.

Τα αξιολογικά κριτήρια για τον χαρακτηρισμό μιας συμπεριφοράς ως φυσιολογικής ή προβληματικής έχουν, επί πλέον, σχέση με την εποχή, τον τόπο και την κουλτούρα της τοπικής κοινωνίας και την εθνική κουλτούρα. Ένα παράδειγμα αποτελεί η σημερινή αντίληψη ότι η κατανάλωση αλκοόλ συμβάλλει σε ένα είδος κοινωνικοποίησης και κοινωνικότητας. Θεωρείται επίσης συστατικό της καθημερινής μας διατροφής και αυτό καθορίζει τη στάση μας απέναντι όχι μόνο στη χρήση, αλλά και στην κατάχρησή του. Δηλαδή, κάποιος που κάνει κατάχρηση αλκοόλ δύσκολα αντιμετωπίζεται ως αλκοολικός ή ως χρήζων ειδικής βοήθειας. Επί πλέον, η νόμιμη χρήση του καπνού και του αλκοόλ μας κάνει να θεωρούμε φυσιολογική τη συμπεριφορά των χρηστών, αλλά θεωρούμε αποκλίνουσα τη συμπεριφορά των χρηστών χασίς ή άλλων εξαρτησιογόνων ουσιών. Σε κάθε πολιτισμό, από το σύνολο του φάσματος των διαφορετικών μορφών συμπεριφοράς που υιοθετούν τα μέλη του, ένα μέρος θεωρείται πάντα ως κοινωνικά μη αποδεκτό και σε αυτό τοποθετείται η ετικέτα του μη φυσιολογικού. Π.χ. οι ζωοκλοπές σε παλαιότερες εποχές, αλλά και σήμερα, σε κάποιες κοινωνίες ήταν επιθυμητοί στόχοι και δεν αποτελούσαν προβληματική συμπεριφορά. Το ψέμα και οι κλοπές δεν είναι επιθυμητές συμπεριφορές στην κοινωνία μας, αλλά δεν συμβαίνει το ίδιο σε υποβαθμισμένες κοινωνίες. Κατά τη διάρκεια του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα πράξεις όπως η παραμέληση ή η κακοποίηση του παιδιού, οι οποίες σήμερα θεωρούνται αξιόποινες, εκείνη την εποχή θεωρούνταν ως δικαίωμα των γονιών ή ακόμα ως μέθοδος αγωγής και επιβολής πειθαρχίας. Και στο επίπεδο των διαταραχών της συμπεριφοράς που υπάγονται στη σφαίρα της ψυχοπαθολογίας υπάρχουν διαταραχές που εκδηλώνονται με πολύ μεγαλύτερη συχνότητα σε ορισμένους πολιτισμούς. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η ψυχογενής ανορεξία που φαίνεται ότι εκδηλώνεται με πολύ μεγαλύτερη συχνότητα στις πιο αναπτυγμένες χώρες του Δυτικού Πολιτισμού. Τις τελευταίες όμως δεκαετίες, με τις ραγδαίες κοινωνικοπολιτισμικές αλλαγές που έχει επιφέρει η επίδραση του Δυτικού Πολιτισμού, παρατηρείται αύξηση των περιπτώσεων ψυχογενούς ανορεξίας σε όλο τον κόσμο.

Οι προκαταλήψεις μιας κοινωνίας παίζουν, επίσης, σημαντικό ρόλο στον χαρακτηρισμό της συμπεριφοράς. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η εξίσωση της φυσιολογικής με τη μη ενοχλητική συμπεριφορά. Έτσι το παιδί το ήσυχο, το μοναχικό, το πειθαρχημένο, αλλά με ψυχολογικά προβλήματα που το οδηγούν στην ντροπαλότητα, εύκολα περνάει απαρατήρητο μέσα στην τάξη και, συχνά, μέσα στην οικογένεια στο σπίτι. Οι έρευνες σχετικά με τη στάση των δασκάλων έναντι της προβληματικής συμπεριφοράς δείχνουν ότι οι δάσκαλοι ενδιαφέρονται και ανησυχούν κυρίως για τη συμπεριφορά επιθετικής μορφής, για τη συμπεριφορά που διαταράσσει την καθημερινή εργασία μέσα στην τάξη και για τη συμπεριφορά που γενικά αντανακλά έλλειψη ενδιαφέροντος για τις διάφορες δραστηριότητες του σχολείου. Αντίθετα η υπερβολική ντροπαλότητα που είναι παθολογική κατάσταση μπορεί να περνάει απαρατήρητη, γιατί ένα τέτοιο παιδί δείχνει υπακοή, κάνει ησυχία και

εκτελεί τις εντολές -συμπεριφορά επιθυμητή από τους εκπαιδευτικούς, γιατί διευκολύνει το έργο τους. Επί πλέον τα αγόρια που, συνήθως, είναι πιο ζωνηρά έχουν περισσότερες πιθανότητες να χαρακτηριστούν από τους εκπαιδευτικούς περισσότερο «δυσπροσάρμοστα» σε σχέση με τα κορίτσια.

Βέβαια, και η κοινωνία έχει διαφορετικές προσδοκίες από τη συμπεριφορά των δύο φύλων. Έτσι συμπεριφορές που γίνονται αποδεκτές από ένα αγόρι μπορεί να μην είναι αποδεκτές όταν προέρχονται από ένα κορίτσι. Για παράδειγμα, η κοινωνία θεωρεί ότι ταιριάζει περισσότερο στα αγόρια να συμπεριφέρονται επιθετικά, ενώ κάτι τέτοιο δεν συμβιβάζεται με την αντίληψη για την «πρέπουσα» συμπεριφορά των κοριτσιών και ένα τέτοιο κορίτσι χαρακτηρίζεται ως «αγοροκόριτσο». Τα κοινωνικά πρότυπα για τη σωστή «κοριτσιίστικη» συμπεριφορά είναι: παθητικότητα, ευγένεια, υπακοή, στοργή, προτίμηση για δραστηριότητες καθιστικές κλειστού χώρου, κλπ. Τα κοινωνικά πρότυπα για τη σωστή «αγορίστικη» συμπεριφορά είναι: διεκδικητική και κυριαρχική συμπεριφορά, επιθετικότητα, αυτονομία, ανεξαρτησία, κλπ. Έτσι, ένα κορίτσι ή ένα αγόρι που ξεφεύγει από τα κοινωνικά πρότυπα μπορεί να χαρακτηριστεί προβληματικό. Σε γενικές γραμμές, όμως, φαίνεται ότι οι διαταραχές που σχετίζονται με εξωτερικευμένες μορφές της συμπεριφοράς (επιθετικότητα) εκδηλώνονται συχνότερα στα αγόρια, ενώ αυτές που σχετίζονται με εσωτερικευμένες μορφές συμπεριφοράς (άγχος, κατάθλιψη) εμφανίζονται συχνότερα στα κορίτσια στα οποία είναι συχνότερες και οι διαταραχές της διατροφής (ψυχογενής ανορεξία, βουλιμία). Οι διαφορές αυτές στη συμπεριφορά αγοριών και κοριτσιών δεν οφείλονται μόνο σε λόγους ανατροφής και κοινωνικούς λόγους, αλλά και στα διαφορετικά χρωμοσώματα που καθορίζουν διαφορετική έκκριση ορμονών, διαφορετική λειτουργία του εγκεφάλου και είναι ήδη εμφανείς από την ηλικία των δυο χρονών.

Ακόμα και οι γονείς διαφέρουν -ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία τους- ως προς την ανεκτικότητα που μπορούν να δείξουν σε μια μορφή «κακής» συμπεριφοράς και έχει διαπιστωθεί ότι ο λόγος που παραπέμπεται ένα παιδί σε ψυχολόγο σχετίζεται στενά όχι μόνο με το πρόβλημα, αλλά και με τον χαρακτήρα των γονιών του. Και επίσης, τα παιδιά παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές ως προς την ιδιοσυγκρασία τους. Μερικά είναι εξωστρεφή και έντονα εκδηλωτικά, ενώ άλλα είναι εσωστρεφή και παθητικά. Έτσι, ό,τι είναι ομαλή κοινωνική συμπεριφορά για τα εξωστρεφή, μπορεί να διαφέρει σημαντικά από αυτό που είναι φυσιολογικό για τα εσωστρεφή.

Οι περισσότεροι, πάντως, από τους ερευνητές συμφωνούν ότι προβληματική συμπεριφορά είναι αυτή που δημιουργεί προβλήματα στο ίδιο το παιδί και στο περιβάλλον του. Παράδειγμα αποτελεί η επιθετικότητα. Τα επιθετικά παιδιά κάνουν τους γονείς, τους δασκάλους και τους συνομηλίκους να υποφέρουν, αλλά και τα ίδια είναι γεμάτα άγχος και απογοητεύσεις, γιατί η δυστυχία που τα κάνει επιθετικά αυξάνεται ακόμα περισσότερο, αφού τα άλλα παιδιά δεν θέλουν να τα συναναστρέφονται και τα αποφεύγουν εξ αιτίας ακριβώς της επιθετικής τους συμπεριφοράς. Με άλλα λόγια, το άτομο που δεν τα πηγαίνει καλά με τον εαυτό του και με τους άλλους χαρακτηρίζεται ως «απροσάρμοστο» ή προβληματικό.

Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα ΝΕΟΣ ΑΓΩΝ στις 27/11/2019